

УДК 821.161.2.09-312.9

DOI: 10.31471/2304-7402-2026-23(84)-254-267

**ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ КОНОТАЦІЇ
СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОФЕНТЕЗИ (НА МАТЕРІАЛІ
РОМАНУ В. КЛИМЧУКА «РУТЕНІЯ. ПОВЕРНЕННЯ ВІДЬМИ»)****Наталія Дев'ятко***КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР;**76000, м. Дніпро, вул. Володимира Антоновича, 70;**e-mail: natalia_ptah@ukr.net*

У статті здійснено літературознавчий аналіз роману Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми», який розглядається як зразок сучасного інтелектуального етнофентезі. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією жанру з переважно розважального у філософсько орієнтований наратив, що залучає автентичний міфолофорний субстрат для осмислення викликів сучасності, зокрема пов'язаних із російсько-українською війною.

Особливу увагу приділено лінгвопоетиці твору. Показано, що використання синестезії, антропоморфізації природних сил та ритмізованої прози виконує функцію екстерналізації внутрішніх станів персонажів. Авторська модель художнього світу ґрунтується на прихованій кореляції між психотипами героїв і ментальними особливостями сучасного українського соціуму. Крізь призму понять ресентименту та постколоніальної травми проаналізовано механізми суспільної деградації – від латентної ерозії моральних норм до завершених форм тоталітарного насильства. Концепт «завоювання без війни» у творі реалізується через технології маніпулювання свідомістю та нормалізацію «дифузного зла», що проникає в суспільство через індивідуальні моральні компроміси.

У дослідженні розглянуто етичну парадигму роману, зокрема конфлікт між утилітарним підходом і деонтологічною етикою головної героїні. Виявлено внутрішню колізію в образі Рутенії, зумовлену суперечністю між проголошеним гуманістичним ідеалом і вимушеною пасивністю перед лицем трагедії. На матеріалі образів Добровіна та Ахрумана розкрито проблему етичної асиметрії та релятивності категорій добра і зла у художньому світі твору.

У висновках акцентовано на обмеженому трансформативному потенціалі запропонованої моделі спротиву: попри перемогу героїв у приватному протистоянні, системні зміни в соціумі не відбуваються, що маркує циклічність зла. Роман інтерпретується як тривожна пересторога, що спонукає до рефлексії над проблемами національної суб'єктності та персональної відповідальності за етичний стан грома-

ди. Обґрунтовано орієнтацію твору на дорослу аудиторію та його значення для розвитку сучасного українського фентезійного дискурсу.

Ключові слова: українське етнофентезі, лінгвопоетика, міфологічний субстрат, етична проблематика, дифузне зло, національна суб'єктність, соціальна деградація.

Постановка наукової проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення трансформації жанру фентезі в сучасній українській літературі, де простежується перехід від декоративного використання міфологічних елементів до створення складних соціально-філософських алегорій. Попри наявність ґрунтовних праць, присвячених поетиці фентезі, поза увагою дослідників нерідко залишається проблема етичної релятивності та механізмів відтворення деструктивних соціальних моделей у межах етноцентричного наративу. Окремого вивчення потребує питання взаємодії автентичного міфологічного субстрату з актуальними суспільно-політичними викликами, у процесі якої формуються специфічні рівні рецепції та нові ціннісні парадигми, що безпосередньо впливають на націєтворчі процеси в сучасному культурному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний фундамент дослідження жанрової природи українського фентезі закладено у працях О. Леоненко та С. Хороб, які визначили специфіку фантастичної прози межі ХХ–ХХІ ст. Питання міфопоетики та нарративних стратегій у жанровій структурі фентезі ґрунтовно розроблені в розвідках Т. Кушнірової, Н. Логвіненко та О. Романенко, де особлива увага приділяється трансформації фольклорних мотивів у новітній прозі. Концептуальні засади функціонування часопростору в художньому творі спираються на монографію Н. Копистянської, а природа постколоніальних травм та ресентименту проаналізована в есеїстиці Т. Гундорової. Таким чином, наявний науковий корпус окреслює як загальнотеоретичні підходи до жанру фентезі, так і ключові інструменти аналізу його міфопоетичної та соціокультурної природи.

Безпосередньо аналізу роману В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми» присвячена низка праць: А. Соколова розглядає твір у контексті міфологічного фентезі, С. Барабаш, Н. Осьмак та Н. Холодовська зосереджуються на філософській і символічній інтерпретації образу головної героїні, а Н. Логвіненко аналізує педагогічний та націєтворчий потенціал тексту.

Отже, дослідження потребує поєднання міфопоетичного аналізу з аналізом етичних і соціо-психологічних механізмів, що й визначає фокус цієї статті.

Метою статті є аналіз соціально-політичних алегорій і етичних колізій роману В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми» та визначен-

ня ролі міфо-фольклорних елементів у формуванні актуального соціокультурного дискурсу.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- розкрити специфіку лінгвопоетики та антропоморфізації природного світу як засобів екстерналізації внутрішніх станів персонажів;
- дослідити топографію художнього світу крізь призму соціальних трансформацій та механізмів тоталітарної дегенерації;
- проаналізувати систему персонажів як носіїв різних етичних стратегій та виявити колізії в образі головної героїні;
- дослідити чинники, що визначають відсутність реальних соціальних зрушень у фіналі роману попри перемогу героїв у приватному протистоянні.

Методологічну основу роботи становить комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні філологічні методи:

герменевтичний – для інтерпретації смислів та прихованих підтекстів твору;

міфопоетичний – для аналізу фольклорних образів та архаїчних структур у тексті;

типологічний – для класифікації системи персонажів та виявлення їхніх етичних стратегій;

компаративний – для зіставлення моделей художнього світу з реальним соціокультурним контекстом;

концептуальний аналіз – для дослідження авторської концепції «дифузного зла» та проблеми моральної відповідальності особистості.

Методика дослідження базується на послідовному аналізі художньої тканини роману – від спостереження за мовними засобами до цілісного осмислення етико-філософського змісту твору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми» виявляє жанрову модель етнічного українського фентезі. Як зазначає Н. Логвіненко, сучасне українське фентезі активно залучає автентичну міфологію та демонологічно-фольклорні образи, формуючи художні світи з гуманістичним і націєтворчим потенціалом [5, с. 140]. Дослідниця підкреслює: «Створені на автентичній українській міфології фентезійні твори спонукають до заглиблення в історію міфічного світогляду наших пращурів...» [4, с. 32], що створює умови для свідомого входження читача в національне міфологічне поле та актуалізації колективної культурної пам'яті.

Зазначена теоретична установка знаходить послідовну художню реалізацію у структурі роману «Рутенія». У романі автор розгортає художній простір, насичений елементами нижчої міфології та демонології (чугайстри, відьмаки, мольфари, злидні, перелесники, русалки, песиголовці тощо), що генетично пов'язані з українським фольклорним каноном. Попри актуальну популярність етнофентезійної парадигми в су-

часній вітчизняній літературі, де часто експлуатуються стереотипні образи віщунів чи козаків-характерників на псевдоісторичному тлі, аналізований твір демонструє відхід від суто пригодницької чи побутовоцентричної моделі нарації. У цьому контексті слухним є спостереження О. Романенко, яка зауважує, що апеляція до фольклорних мотивів у новітній українській прозі може функціонувати або як кітчевий експеримент, або як спосіб формування нових художніх і етичних акцентів [7]. «Рутенія» репрезентує саме другий тип інтеграції фольклорного матеріалу.

Така насиченість художнього світу образами нижчої міфології корелює з традиційним українським уявленням про демонологічний світ як складову повсякденного буття. У народній традиції демонологічні персонажі не протистоять людині як абсолютне зло, а виконують регулятивну функцію, маркуючи межі морального порядку, порушення якого має екзистенційні наслідки. У романі «Рутенія» ця модель зберігається: міфічні істоти тут не просто створюють атмосферу, а виступають своєрідним моральним дзеркалом. Вони функціонують як каталізатори наративних і етичних випробувань, що змушують персонажів робити вибір і виявляти власну моральну природу.

Етична функція міфологічного світу в романі не зводиться до створення атмосфери: вона реалізується через спосіб, у який текст організовує читацьке сприйняття моральних випробувань персонажів. Високий рівень лінгвопоетики забезпечує ціннісно-орієнтуючу присутність міфологічного світу в досвіді читача; її концентрованим фокусом стає образ Рутенії.

Образ головної героїні, відьми Рутенії, виходить за межі стандартного жанрового архетипу персонажа з утраченим минулим. Її «відьомський» статус інтерпретується у філософсько-етимологічному ключі – як стан «відання», здатності до глибинного пізнання світу й себе. Така інтерпретація переводить образ героїні з площини жанрової умовності у сферу екзистенційного пошуку ідентичності.

Водночас образ Рутенії виходить за межі індивідуальної біографії персонажа й набуває узагальнено-алегоричного виміру. Як наголошують Н. Осьмак і С. Барабаш, «Образ Рутенії має глибокий символізм, адже це історичний образ України» [6, с. 249]. У цьому ж контексті образ Рутенії прочитується як втілення вихідної моделі стійкої, рішучої і дієвої національно-культурної моделі буття [6, с. 249]. Подібне прочитання узгоджується з фольклорною традицією осмислення образу відьми як носійки знання. Як зауважує Н. Холодовська, у романі В. Климчука актуалізується саме дохристиянський тип відьми – берегині знання і сили, а не демонологічної постаті пізнішого церковного дискурсу [9, с. 102].

Комунікація персонажів з навколишнім світом (шурхіт листя, шепотіння лісу, пророчі сновидіння) постає не як декоративний прийом, а

як спосіб екстерналізації внутрішніх станів, через який метафорика твору актуалізує психологічні, соціальні та міфопоетичні смисли. Світ роману побудований на олюдненні сил природи, які перестають бути лише фоном і стають повноцінними дійовими особами твору. Природні стихії наділяються суб'єктністю, що корелює з архаїчними міфологічними уявленнями про живий, сповнений прихованої енергії світ. Як зауважує Н. Логвіненко, у сучасному українському фентезі реальність конструюється як багаторівнева модель буття, де поряд із повсякденним виміром функціонують сакральні або «порогові» зони досвіду, доступні не кожному персонажеві [5, с. 140].

Онтологічна суб'єктність світу в романі безпосередньо відбивається у специфіці його просторово-часової організації. Показовими є спостереження Н. Копистянської, яка наголошує, що в художніх системах, генетично пов'язаних із міфологічним мисленням, хронотоп не лише формує просторово-часову організацію твору, а й підпорядковується моральним і світоглядним принципам, безпосередньо впливаючи на логіку розгортання подій та систему образів [3, с. 85].

Конкретною художньою реалізацією цієї моделі є наступний опис нічного простору: *«Ніч упала на Суронж. Місто занурилось у пільму, яку силкувалися розігнати мерехтливі вогники з людських вікон. Втім, мигтіли вони боязко, ніби розуміючи: якщо прийшла ніч, має бути темно. Ніч – Чорнобожий час, час мороку, час зла. Вночі не варто ходити вулицями. Повіяв холодний вітер. Його морозний подих майнув вулицями і попрямував до замку Великого Князя. Якщо на шляху траплялося світло, він гасив його, лишаючи по собі доріжку з мороку»* [2, с. 32]. Цей образ нічного простору виразно демонструє міфологічну зумовленість часу як активної сили, що регулює поведінку людини й визначає межі дозволеного у сакрально маркованому просторі.

Часопросторова організація світу підкріплюється також особливою чуттєвою структурою описів, у яких зорові та акустичні образи взаємодіють. Естетика тексту вибудовується на засадах синестезії, де колористика та акустичні образи інтегруються в єдине семантичне полотно, посилюючи ефект тілесної та емоційної залученості читача: *«Сонце сідало, фарбуючи білі замкові вежі у багрянець. Люди навколо теж ставали червоні і сутінкові. Довгі тіні падали на землю, чіплялися за стіни, дряпалися догори, до верхів'я, щоб знайти свою смерть, адже там, угорі, є лише сонце»* [2, с. 186].

Особлива архітектоніка та внутрішня ритміка прози визначають її органічний зв'язок із музичним та фольклорним контекстом. Текстуальне полотно асимілює як сучасні музичні коди рок-культури (гурти «Океан Ельзи», «Вій»), так і автентичні зразки народної творчості. Важливим складником є залучення жанру замовлянь, що актуалізує магичну функцію мови. Використання ритмізованих замовних формул маркує

текст як простір збереження «герметичного», езотеричного знання, де слово не лише репрезентує реальність, а й здійснює на неї безпосередній перформативний вплив.

Магічна функція слова в романі не обмежується сферою індивідуального досвіду, а поширюється на моделювання самого устрою світу, зокрема його політичної та ідеологічної організації.

Експозиція твору розгортає перед читачем складну геополітичну та ідеологічну топографію фентезійного світу. Простір України зазнає внутрішньої диференціації: одна частина перебуває під духовним протекторатом волхвів на чолі з Добровіном, інша – під деспотичним впливом чаклуна Ахрумана. Така дихотомія лише на перший погляд видається типовою для фентезійної опозиції «добра» і «зла», проте В. Климчук ускладнює цей конструкт, поступово деконструюючи жанрові стереотипи в процесі мандрівки героїв територіями Ахрумана.

Соціально-просторова дихотомія художнього світу знаходить своє продовження в антропологічному вимірі роману, який базується на відображенні суспільних трансформацій залежно від політичного режиму та етичних орієнтирів влади.

У Словунії (центр – місто Сурунж) правління князя Яра постає як період латентної деградації соціальних інститутів та моральних норм. Постать князя, схильного до гедонізму та позбавленого рис харизматичного лідера, стає каталізатором поступової ерозії суспільної моралі. У цьому середовищі формується тип особистості, що адаптується до соціальної несправедливості та інституціоналізації підступності.

Симптоматичним маркером моральної деградації соціуму стає деструкція традиційної пошани до захисників, що свідчить про зміну ціннісної парадигми громади:

«– Куди ти преш?! – почув раптом Добровін і зрозумів, що мало не втрапив під колеса якоїсь гарби. – Ой, пробачте мені! – забелькотав її власник, упізнавши відьмака.

– Пусте, чоловіче. Наступного разу буду обережніший! – усміхнувся відьмак, і чолов'яга погнав коняку далі.

Вже здалеку донеслося:

– Ач! Розходилися! Зовсім на людей не дивляться. Кляті відьмаки...

Він зупинився як укопаний – таких слів раніше не було чути» [2, с. 18].

Даний епізод ілюструє процес ресентименту – формування ворожості до тих, хто виконує сакральну функцію захисту, через переорієнтацію соціальної фрустрації. Доречно згадати спостереження Т. Гундорової [1], яка, аналізуючи посттоталітарні культурні моделі, наголошує, що ресентиментна свідомість формується через механізми делегування відповідальності та перенесення агресії на символічно значущі фігури, які репрезентують моральний або захисний порядок. Така

інверсія цінностей маркує перехід від органічної суспільної єдності до стану відчуження та моральної деградації.

Якщо у Словунії ресентимент функціонує на латентному рівні, поступово роз'їдаючи соціальну тканину, то на територіях, підконтрольних Ахруману, ці процеси набувають завершеної, тоталітарної форми. У цій частині художнього світу домінує право сили, за якого людське життя та особиста свобода повністю девальвуються. Суспільний устрій базується на страху та культі насилля, де будь-які спроби спротиву призводять до фізичного знищення суб'єкта.

Для мешканців цього регіону характерною стає стратегія мімікрії та конформізму: лестоші перед можновладцями (зокрема вершниками Ахрумана) виступають механізмом самозбереження. Соціальна інертність досягає критичної межі, коли ірраціональні та жорстокі акції «чорного замку» (ритуальні викрадення людей) сприймаються як невідвротна природна закономірність. У таких умовах нівелюється здатність до колективної солідарності, натомість утверджується атомізація суспільства за принципом крайнього індивідуалізму.

Етичний колапс громади найвиразніше виявляється у феномені моральної інверсії, за якої байдужість трансформується у приховану агресію щодо жертви: *«В селищі ніхто навіть не помітив зникнення сусідів. Лише через кілька днів всюдишущі діти принесли звістку: хата згоріла, ані батька, ані дочки немає. “І слава богам!” – подумали селяни, бо ж важко жити поруч із ворогом, який тебе кривдить, але ще важче жити із тим, кого ти скривдив сам»* [2, с. 154].

Цей фрагмент нарративу ілюструє глибокий психологічний парадокс: тягар провини за власну бездіяльність або співучасть у кривді трансформується у полегшення від зникнення об'єкта цієї провини. Це свідчить про остаточну руйнацію гуманістичного фундаменту громади та перехід соціуму в стан моральної аномії.

Саме на цьому рівні колективної деформації стає очевидною авторська концепція зла у творі, позбавлена зовнішньої фатальності й репрезентована як наслідок індивідуального етичного вибору, де ключовим деструктивним чинником виступає соціальна індиферентність. На думку Н. Холодовської, подібне розуміння сили як етично нейтральної потенції, що набуває значення лише через спосіб її застосування, узгоджується з авторською реконструкцією архаїчного світогляду, у якому магія не є апріорно злою чи доброю, а залежить від наміру носія [9, с. 102]. Подібна інтерпретація конфлікту корелює з фольклорною моделлю протистояння, яку, за спостереженням О. Романенко, сучасне фентезі трансформує у внутрішньо-антропологічну площину, де герой змушений боротися не лише з зовнішнім ворогом, а й зі «Злом, яке оселяється у його душі або намагається її підкорити» [7]. У «Рутенії» цей механізм реалізується через поступову нормалізацію байдужості та мо-

ральних компромісів, що зрештою формують соціально прийнятний ґрунт для утвердження тоталітарного зла.

Філософська парадигма роману виходить за межі жанрової умовності, набуваючи ознак актуальної суспільно-політичної алегорії. Системне зло в романі постає не як одномоментний катастрофічний акт, а як процес поступового накопичення етичних компромісів через соціальну індиферентність і пріоритезацію власного комфорту за рахунок іншого. Саме така логіка авторського мислення дає змогу простежити, як індивідуальна етична слабкість трансформується у структурне зло, що поступово пронизує весь соціум.

Ця концепція артикулюється у творі через репліку одного з ключових персонажів: «— *Не обов'язково вбивати, грабувати, насилати пристрій, щоб служити злу. Варто лише раз вибрати власний спокій, власну ситість за рахунок іншого, і крок до зла вже зроблено. А чим більше таких дрібних кроків, тим легше дається наступний вибір, тим простіше обійти суперника, підставити йому ногу, забрати те, що йому належить... – Добровін знову замислився. – Зло не народжується миттєво, воно приходить у наш світ потай, крізь щілини у совісті» [2, с. 180].*

Таким чином, етичний вибір персонажів у романі водночас стає моделлю рецептивного етичного досвіду читача. Дуже важливо, як зазначає Н. Логвіненко, що «відчуття доброго і злого, світлого і потворного відбувається на підсвідомому рівні» [4, с. 33]. Такий механізм художнього впливу спонукає до розвитку особистого етичного бачення подій і вчинків, описаних у творі. Наявність такого етичного компасу допомагає читачам відрізнити системне зло, засноване на певному типі світогляду, від помилок і слабкостей окремих персонажів.

В. Климчук художньо моделює технології дезорієнтації суспільної свідомості, ключовими інструментами яких постають дезінформація («поголоси»), маніпуляція почуттям соціальної несправедливості та конструювання образу «внутрішнього ворога» для каналізації народного гніву: «*Ворон уже багато років облутує лиходійським павутинням нашу Словунію. Князівства переповнені його засланнями, які розпускають поголоси про добре життя Богумира і про слабкість відьмаків Словунії. Поголос летить швидко, і його неможливо зупинити. Правда нікого не цікавить. Кожен бачить, що хтось живе краще, і певен у тому, що це за його рахунок. Так шириться ворожнеча. А коли ще й дати причину – відьмаків, злиднів, чужайстрів – на яку можна все звалити, то вважайте – справу зроблено. Такий народ вже завойовано без війни!» [2, с. 182].*

Описана в романі модель інформаційного впливу виходить за межі суто художнього прийому й набуває чітко окресленого концептуального виміру. У художньому вимірі роману ця стратегія відповідає тому, що в

гуманітарному дискурсі окреслюється як «нелінійна війна», де завоювання територій стає вторинним порівняно з підкоренням свідомості. Використання міфологічних персонажів як «щапів-відбувайлів» є прозою метафорою сучасних технологій стигматизації окремих соціальних груп.

Рецептивний рівень роману спрямовує читача до осмислення власної позиції щодо змодельованих моральних колізій. Проекція фентезійної Словунії на сучасну українську реальність актуалізує проблему національної суб'єктності: автор підводить до висновку, що відсутність індивідуального спротиву маніпулятивним стратегіям призводить до втрати колективної свободи ще до початку безпосередньої військової агресії. Таким чином, роман «Рутенія» виконує не лише естетичну, а й дидактично-прогностичну функцію, застерігаючи від наслідків ціннісної амнезії та соціальної пасивності.

У цьому контексті показовою є позиція Н. Логвіненко, яка зауважує, що фентезійна проза, створена на основі автентичної української міфології, виконує не лише естетичну, а й соціокультурну функцію, спонукаючи читача до осмислення історико-культурного досвіду та процесів формування національної ідентичності [5, с. 143]. Саме така модель рецепції реалізується в романі «Рутенія», де міфологічний наратив стає інструментом актуалізації колективної пам'яті та етичного самопізнання.

Художній метод В. Климчука базується на глибокій імпліцитній кореляції між психотипами персонажів фентезійного світу та ментальними особливостями сучасного українського соціуму. Саме ця психологічна автентичність і проєктивність оповіді зумовлюють основну художню цінність роману «Рутенія».

Водночас критичного осмислення потребує авторська стратегія щодо вирішення окреслених соціальних аномалій. Попри глибоку діагностику суспільних криз, текст не пропонує чіткої моделі формування «нової вільної особистості», яка б відповідала викликам сучасної державотворчої парадигми. Можна припустити, що дефіцит конструктивного суспільного ідеалу в художній структурі твору є свідомою авторською фіксацією стану ціннісної невизначеності, характерної для українського соціокультурного простору на момент написання роману – до радикального зламу колективного досвіду, спричиненого повномасштабною російсько-українською війною.

Цікавим є підхід автора до формування системи персонажів, яка вибудовується як сукупність чотирьох автономних, але взаємодоповнюючих векторів розвитку, що репрезентують різні моделі етичного та екзистенційного вибору.

Рутенія репрезентує внутрішньо-екзистенційний вектор. Траєкторія головної героїні спрямована від пошуку ідентичності до віднайдення

цілісності не через мілітарне протистояння, а через афективно-ціннісну сферу, зокрема через досвід любові як способу збереження людяності.

Золота уособлює прагматично-професійний вектор розвитку. Еволюція персонажа відбувається переважно в площині фахової самореалізації та опанування магічного інструментарію, де зовнішнє вдосконалення і функціональна ефективність домінують над глибинною особистісною трансформацією.

Віт репрезентує функціонально-стабілізуючий вектор. Його розвиток має статичний характер і зводиться до усвідомлення власного призначення як провідника та захисника, що актуалізує архетип охоронця й фіксує модель стабільності без внутрішньої еволюції.

Бось уособлює динамічно-етичний вектор і є найбільш показовим з погляду моральної конверсії. Перехід персонажа від колаборації з деструктивними силами (Ахруманом) до приєднання до гурту Рутенії ілюструє можливість індивідуальної етичної переорієнтації та подолання травматичного минулого.

Отже, багаторівнева структура особистісних ліній забезпечує широкий спектр ідентифікаційних і рецептивних моделей для читача, проте водночас підкреслює відсутність у романі цілісної стратегії соціального оновлення, що узгоджується з загальною концепцією обмеженого трансформативного потенціалу художнього світу.

Центральною етичною дилемою роману постає протиставлення утилітарного підходу, що допускає жертву окремими життями заради досягнення «вищої мети», та деонтологічної етики, яку послідовно декларує Рутенія. Героїня принципово відмовляється від інструменталізації людського життя навіть у ситуаціях крайньої загрози, наполягаючи на неприпустимості порятунку світу шляхом морального компромісу.

Рутенія як персонаж наділена винятковим статусом і надприродними здібностями, однак її протистояння Ахруманові не зводиться до приватного героїчного конфлікту. Це радше боротьба за все, з чим вона кривно пов'язана: за рід, землю та світ, що перебуває на межі руйнації. У цьому сенсі образ Рутенії набуває узагальнено-символічного виміру. Як зазначає А. Соколова, героїня постає не лише носійкою сакральної функції, а екзистенційним центром художнього світу, через який артикулюється зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім, що надає їй постаті національно-алегоричного значення [8, с. 239].

Водночас наративна логіка твору фіксує напружену колізію між цією етичною позицією та вимушеною пасивністю героїв перед загибеллю невинних, що проблематизує абсолютність проголошених принципів. У такий спосіб роман свідомо відмовляється від традиційного для фентезі вибору «меншого зла» й не пропонує однозначного етичного розв'язання, залишаючи конфлікт відкритим і переводячи його з площини сюжетного рішення у сферу рефлексії читача.

Особливе місце у структурі роману посідають постаті Добровіна та Ахрумана, які функціонують як деміургічні фігури, наближені до божественного статусу. Попри зовнішню опозицію «Добро – Зло», В. Климчук деконструє класичну моральну дихотомію, демонструючи етичну симетрію їхніх методів: насильство, маніпуляція та інструменталізація інших постають допустимими засобами для обох сторін.

Водночас у художньому світі роману відповідальність за зло розподіляється нерівномірно: персонажі нижчого ієрархічного рівня неминуче сплачують життям за акти жорстокості, тоді як деміургічні фігури залишаються вилученими з-під дії універсального морального закону. Така асиметрія постає прозорою алюзією на імунітет влади у реальному соціумі та підкреслює релятивність категорій Добра і Зла у світі роману, де магічна сила набуває етичного значення лише через суб'єкта її застосування.

Подібна модель відповідальності корелює з визначенням однієї з ключових ознак постколоніального мислення – нормалізацією насильства «згори» та перенесенням провини на суб'єктів нижчого ієрархічного рівня. У романі «Рутенія» ця логіка реалізується через демонстративну безкарність деміургічних фігур, що виявляє структурний характер зла і знімає з нього ореол метафізичної фатальності.

Узагальнюючи рецептивний потенціал твору, доречно зазначити, що роман В. Климчука принципово допускає різні рівні прочитання. Як слушно зауважує А. Соколова, «“Рутенію” можна читати або як пригодницьку історію, милуючись мовою, ритмомелодикою, метафорикою тексту і багатством деталей; або як філософсько-соціальний твір, проекцію нашого суспільно-політичного життя на фентезійний світ» [8, с. 237].

Саме така дворівнева структура рецепції визначає специфіку роману: з одного боку, текст постає як естетично самодостатній фентезійний нарратив, з іншого – як алегоричний простір для осмислення механізмів соціальної деградації, маніпуляції свідомістю та етичної відповідальності індивіда в умовах колективної кризи.

Попри жанрову приналежність до фентезі, яке тривалий час маркувалося як література для дітей та юнацтва, аналізований твір чітко зорієнтований на дорослу аудиторію, а також на тих підлітків, які здатні до сприйняття філософських і складних психологічних смислів, закодованих у тексті. Така рецептивна настанова пояснюється високим рівнем натуралізму, наявністю сцен фізичної й психологічної жорстокості, а також залученням табуйованих для дитячого дискурсу тем (зокрема, інфантициду). Відсутність дитячих персонажів і відповідних вікових сценаріїв ініціації остаточно виводить роман у площину новітнього «дорослого» інтелектуального фентезі, де акцент переноситься на складні етичні дилеми та соціальну діагностику.

Роман «Рутенія» маркує новий етап у розвитку вітчизняного фентезійного дискурсу, оскільки міфологічний матеріал у ньому виконує аксіологічну функцію. Як зауважує А. Соколова, міфологізм твору стає «засобом структурування вічної, вихідної, стійкої національно-культурної моделі буття» [8, с. 241]. Твір демонструє органічний синтез європейської інтелектуальної традиції з автентичним слов'янським міфологічним субстратом. Таким чином, В. Климчук не лише актуалізує язичницьку образність, а й інтегрує її в сучасний літературний контекст, створюючи самобутній зразок національного фентезі, здатного до глибокої філософської рефлексії над викликами сучасності. Водночас саме ця концептуальна зрілість тексту робить помітною межу його утопічного потенціалу.

Попри жанрову й філософську насиченість, концептуальною проблемою роману постає незавершеність процесу соціального оновлення. У процесі протистояння Чорнобогові та Ахруману герої не ініціюють структурних змін у соціумі й не формують дієвої альтернативи деструктивним механізмам влади, що спричиняє відчуття циклічності зла як історично відтворюваного процесу. Відкритий фінал з образом ворона, який методично відновлює зруйновану силу, функціонує як метафора довготривалої загрози та морального реваншу, актуалізуючи питання колективної здатності до самостійного ціннісного вибору й готовності суспільства до автономного існування без зовнішнього примусу.

У світлі сучасної російсько-української війни ця художня модель набуває особливої актуальності, оскільки демонструє, як тривале ігнорування моральної відповідальності, нормалізація насильства та відмова від активного спротиву створюють умови для повернення тоталітарного зла в нових, ще радикальніших формах.

У результаті дослідження з'ясовано, що роман В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми» репрезентує модель інтелектуального етнофентезі, де міфо-фольклорний субстрат і високий рівень лінгвопоетики слугують інструментами аналізу складних соціокультурних процесів. Автор майстерно проектує на фентезійний конструкт механізми суспільної деградації, тоталітарного придушення та маніпулятивних стратегій впливу на свідомість, що актуалізує проблему колективної суб'єктності та персональної відповідальності за «дифузне зло». Виявлена в образі Рутенії етична колізія між деонтологічним ідеалом та жорстокою прагматикою буття вказує на трагічну вразливість гуманістичних принципів у кризові періоди. Концептуальна відкритість фіналу та фіксація циклічності зла підкреслюють обмеженість впливу героїв на суспільний устрій через зупинку трансформації на рівні індивідуального досвіду, що перетворює твір на тривожну пересторогу щодо небезпеки ціннісної амнезії та соціальної пасивності.

Література

1. Гундорова Т. Всередині ресентименту: образа і спротив. *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї*. Київ: Грані-Т, 2012. 548 с. С. 48-60.
2. Климчук В. Рутенія. Повернення відьми. Вінниця: Теза, 2011. 382 с.
3. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова: монографія. Львів: Паіс, 2012. 344 с.
4. Логвіненко Н. Використання педагогіки пригод під час вивчення роману Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 1. С. 30–34.
5. Логвіненко Н. Міфопоетичний світ прози сучасного українського фентезі. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2016. № 1 (17). С. 139–144.
6. Осьмак Н. Д., Барабаш С. М. Філософська інтерпретація образу відьми у романі «Рутенія. Повернення відьми» В. Климчука. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 29. Том 2. С. 249–253.
7. Романенко О. А. Фольклорні мотиви та сюжети в сучасній українській літературі: кітчеві експерименти чи нові художні акценти? URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10764.html> (дата звернення 19.02.2026).
8. Соколова А. Роман Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми» в контексті сучасного українського міфологічного фентезі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 34. С. 235–244.
9. Холодовська Н. Образ відьми в романі В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми». *Українська література в просторі культури і цивілізації: збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених / відповід.* ред. Н. В. Горбач; ред.-упоряд. В. М. Ніколаєнко; техн. ред. І. М. Бакаленко. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 118 с.

GENRE SPECIFICITY AND SOCIO-CULTURAL CONNOTATIONS
OF MODERN UKRAINIAN ETHNO-FANTASY (BASED ON
V. KLYMCHUK'S NOVEL "RUTHENIA. THE WITCH'S RETURN")

Nataliia Deviatko

Dnipro Academy of Continuing Education
49000, Dnipro, str. Volodymyr Antonovych, 70;
e-mail: natalia_ptah@ukr.net

*This article offers a literary analysis of Vitaliy Klymchuk's novel *Ruthenia: The Witch's Return*, examined as a representative example of contemporary intellectual ethno-fantasy. The relevance of the study is обусловлена the transformation of fantasy from a predominantly entertainment-oriented genre into a philosophically charged narrative that draws on authentic mytho-folkloric material to reflect present-day challenges, particularly those shaped by the Russian–Ukrainian war.*

Special attention is given to the novel's linguopoetics. The study demonstrates that the use of synesthetic imagery, the anthropomorphization of natural forces, and rhythmic prose functions as a means of externalizing the characters' inner states. The author's model of the fictional world is grounded in an implicit correlation between the psychotypes of the characters and the mental and cultural patterns of contemporary Ukrainian society. Through the conceptual lenses of resentment and postcolonial trauma, the article examines mechanisms of social degradation, ranging from latent moral erosion to fully developed forms of totalitarian degeneration. The concept of "conquest without war" is articulated through strategies of consciousness manipulation and the normalization of "diffuse evil," which penetrates society through individual moral compromises.

The article further explores the novel's ethical paradigm, focusing on the conflict between utilitarian logic and the deontological ethics consistently upheld by the protagonist. An internal ethical tension within the image of Ruthenia is identified, arising from the contradiction between an absolute humanistic ideal and enforced passivity in the face of tragedy. An analysis of the demiurgic figures Dobrovin and Akhruman reveals the problem of ethical asymmetry and the relativity of the categories of good and evil within the narrative.

The conclusions emphasize the limited transformative potential of the model of resistance presented in the novel: despite the protagonists' victory in a private confrontation, no systemic social change occurs, underscoring the cyclical nature of evil. The novel is interpreted as an unsettling warning that encourages reflection on issues of national agency and individual responsibility for the ethical foundations of the community. The study also substantiates the novel's orientation toward an adult readership and its significance for the development of contemporary Ukrainian fantasy discourse.

Keywords: *Ukrainian ethno-fantasy, linguopoetics, mytho-folkloric discourse, ethical conflict, diffuse evil, national agency, social degradation.*